

สุหร่ำแขก : สมเด็จพระเจ้าพระยาแห่งสกุลขุนนาค

ธีรนนท์ ช่วงพิชิต

“...ทุลเรื่องอื่นมิได้ขึ้นเหมือนเรื่องวัด เวียนแต่ตรัสถามไต่ให้ไผ่ผืน
ถึงวัดนั้นวัดนี้เป็นนิรันดร์ ถึงเรื่องปั่นเขียนถากสลักกลึง...”

หมื่นพรหมสมพัตสร

ขานถึงชนบการสร้างวัดวาอารามในสมัยที่เรียกกันว่า พระราชนิยม ในรัชกาลที่ ๓ นั้น อาจกล่าวได้ว่า ไม่มียุคใดสมัยใดของกรุงรัตนโกสินทร์ที่จะทำนุบำรุงวัดวาได้มากเท่าในรัชกาลของพระองค์ เพราะนอกจากวัดที่พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ “แบบพระราชนิยม” ยังขยายขอบลงไปยังหมู่ขุนนาง และวงศัวานที่ปรักพร้อมการสร้างและทำนุบำรุง เพื่อถวายยังพระองค์อีกด้วย

ถ้ากล่าวถึง “ขุนนางก๊กปากชะโน้น” ในกรุงฯแล้ว คงจะเป็นอื่นไปไม่ได้นอกจากจะเป็น “สมเด็จพระเจ้าพระยาแห่งสกุลขุนนาค” และต้องกล่าวถึงวัดที่ถูกสร้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นโดย สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) และรวมถึงสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) บุตรชายคนโตของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ด้วยทั้งสามสมเด็จฯ และรวมถึงฝ่ายสตรีของท่านได้สร้างวัดวาอารามเพื่อน้อมเกล้าถวายตามแนว “พระราชนิยม” ต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ในย่านฝั่งธนฯไว้ถึง ๖ วัด

อีกทั้ง สมเด็จพระเจ้าพระยาทั้งสามแห่งสกุลขุนนาค ยังได้สร้างคุณูปการด้วยการทำนุบำรุงในศาสนาอื่นอีกด้วย เพียงแต่น้อยคนที่จะกล่าวถึงบทบาทดังกล่าวให้ได้รับรู้กัน เช่น “สุหร่ำบ้านสมเด็จ” และ “สุหร่ำตึกแดง”

สุหร่ำแรกที่จะขอกล่าวถึง ได้แก่ “สุหร่ำตึกแดง” เป็นสุหร่ำที่ได้รับการอุปถัมภ์โดยสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ หรือสมเด็จพระยาองค์น้อย ที่ชาวบ้านในย่านคลองสานอันเป็นถิ่นฐานของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ มักจะเรียกขานกันอย่างคุ้นเคยสมเด็จเจ้าพระยาฯ องค์น้อย ว่า “ตะโตะสมเด็จ”

เหตุที่ผู้คนในย่านบ้านคลองสาน เรียกท่านดังกล่าว ก็ด้วยเพราะบทบาทหนึ่งที่สมเด็จเจ้าพระยาฯ ท่านนี้ได้รับหน้าที่ราชการเป็นเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาครั่งดำรงตำแหน่งจางวางพระคลังสินค้าในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ และเคยยกทัพจากกรุงเทพฯ ไปปราบหัวเมืองมลายูที่แข็งเมืองจากความเป็นประเทศราชหลายครั้ง ท่านยกทัพไปปราบหัวเมืองไทรบุรี ในปี พ.ศ. ๒๓๘๒ และยกครัวกวาดครัว

ชาวไทรบุรีจากเมืองสุโขทัยติดตามกลับเข้าสู่พระนคร โดยทูลขอชาวเมืองไทรบุรีที่มีความสามารถในงานนาให้มาสร้างบ้านไว้ในย่านคลองสานในเขตของบ้านท่านให้อยู่ปนกับบ้านลาวเวียงที่อยู่มาก่อน อันเป็นที่มาของ “ตรอกช่างนา” จนปัจจุบัน

นอกจากชาวเมืองไทรบุรีแล้ว ในรัชกาลต่อมา (รัชกาลที่ ๔) หลัง พ.ศ. ๒๓๙๘ ผลจากการทำสนธิสัญญาบาวริง มีชาวอินเดียที่เป็นพ่อค้าจากเมืองสุทนต์เดินทางเข้ามาเปิดห้างค้าขายย่านตึกแดง และรวมถึงที่เข้ามาเป็นล่ามภาษาต่างประเทศในกรมพระคลังสินค้าของสมเด็จพระยาองค์น้อยด้วย เช่น นายห้างอาลีบายานา หรือเสมียนอาลี ผู้เป็นต้นตระกูลนานา และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระพิเชษฐสุรรพานิข และยัง รวมถึงพ่อค้าอินเดียตระกูลวงศ์อารยะอีกด้วย

ทั้งแขกเมืองไทรบุรีจากเมืองสุโขทัย พ่อค้าอินเดียชาวเมืองสุทนต์ทั้งตระกูลนานา และวงศ์อารยะได้รวมตัวกันสร้างสุเหร่าขึ้นในย่านตึกแดง โดย สมเด็จพระยาบรมมหาราชวัง หรือสมเด็จพระยาองค์น้อยได้ยกอาคารพระคลังสินค้าให้เพื่อทำเป็น “สุเหร่า” รวมทั้งเชิญครูสอนศาสนาชาวเมืองไทรบุรีมาเป็นผู้นำศาสนาในขั้นต้น เช่น ตระกูลศาสนกุล เช่นสาส์น ประพฤติชอบ และวงศ์อารยะ สืบมาจนถึงวันนี้ ปัจจุบัน “สุเหร่าตึกแดง” ของสมเด็จพระยาบรมมหาราชวัง ได้เปลี่ยนนามตามพระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็น “มัสยิดกุฎลอิสลาม” ในความหมาย “มัสยิดอันเป็นพลังของศาสนาอิสลาม”

ในย่านฝั่งธนฯ เช่นเดียวกันที่เรียกว่า ถิ่นฐาน “ก๊กปากชะโน้น” ในสายของสมเด็จพระยาองค์ใหญ่ที่ถูกขนานนามว่า *ย่านบ้านแขก* ในช่วงรัชกาลที่ ๓ ลงมา เมื่อครั้งยังไม่มีถนนหนทางเจริญเข้ามาถึง ย่านนี้เป็นถิ่นฐานตั้งแต่จวนสมเด็จพระยา (ดิศ) และบุตรชายที่อยู่ตั้งแต่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามา จวนสมเด็จพระยาฯ (ช่วง บุณนาค) จนถึงที่ดินของท่านผู้หญิงจันทร์ ผู้เป็นมารดาของสมเด็จพระยาฯ (ช่วง)

เป็นย่านบ้านของผู้คนที่สมเด็จพระยาฯ (ดิศ) กวาดต้อน-ย้ายครัวจากหลายครั้ง โดยนำผู้คนเหล่านั้นมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกจวนของท่าน ทั้งลาวเวียง มอญฝัพายหลวง จนถึงบ้านแขกตานี ฯลฯ

เฉพาะบ้านแขกที่เรียกว่า แขกตานี จะเป็นแขกที่กวาดต้อนมาจากหัวเมืองภาคใต้ มีทั้งพวกปัตตานี ไทรบุรี และสตูล โดยเฉพาะกลุ่มเจ้าเมืองที่บางครั้งเรียกกันว่า “กลุ่มตวนกู” และพวกที่มีความรู้ในศาสนาของตนที่ สมเด็จพระยาฯ (ดิศ) อุทิศที่ดินของตนเพื่อสร้างเป็นสุเหร่าฯ ในเวลาที่ไม่ห่างจากการสร้างสุเหร่าตึกแดงมากนัก โดยเรียกกันในเวลานั้นว่า สุเหร่าบ้านสมเด็จพระเจ้า

นอกจากนี้ยังมีชาวสตูลที่เป็นช่างฝีมือในงานก่อสร้างที่เดินทางตามคำเชิญชวนของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) จากเมื่อครั้งในรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๔๐๔) ที่โปรดเกล้าฯ ให้ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงวิษณุฯ ผนวชพร้อมกับเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) บรรดาศักดิ์ในขณะนั้น ได้เดินทางไปดูงานเมืองสิงคโปร์ และขากลับจึงชวนชาวสตูลที่เป็นช่างฝีมือมาตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันในย่านเดียวกัน

ปัจจุบัน บ้านแขกในอดีต หรือย่านบ้านแขก ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อมีการตัดถนนประชาธิปไตยแล้ว หลังจากเปิดสะพานพระพุทธยอดฟ้า ย่านบ้านแขกเติบโตขยายเป็น แยกบ้านแขก จนกลายเป็น “สี่แยกบ้านแขก” ในทุกวันนี้ และสุเหร่าบ้านสมเด็จ เปลี่ยนชื่อเป็น มัสยิดนุรุลมุบีน และนับเป็นชุมชนมุสลิมที่ใหญ่ที่สุดของย่านฝั่งธนฯ ในเวลานั้น

การสร้างสุเหร่าทั้งสองในนามของสมเด็จพระยาแห่งสกุลขุนนาคจึงเป็นงานทำนุบำรุงศาสนาที่กล่าวถึงไม่มากนักในปัจจุบัน.

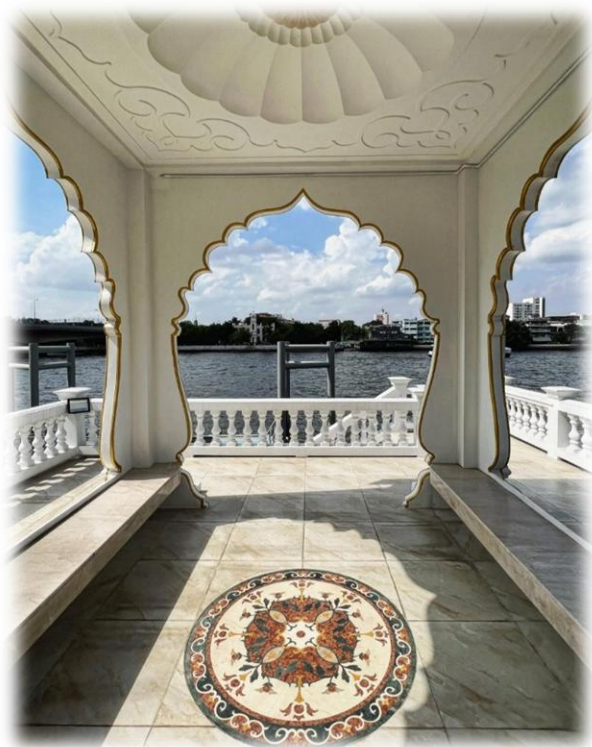
(สุเหร่าบ้านสมเด็จ หรือมัสยิดนุรุลมุบีน ในปัจจุบัน)

(การประกอบศาสนกิจ (ละหมาด) ที่สุเหร่าบ้านสมเด็จ (นุรุลมุบีน))

(สุเหร่าตึกแดง หรือมัสยิดกุฎิลอิสลาม ในปัจจุบันจากการปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว)

(ศาลาริมน้ำ ด้านแม่น้ำเจ้าพระยาของสุเหร่าตึกแดง)

(หออะซาน ในปัจจุบันของสุเหร่าตึกแดง)

เอกสารอ้างอิง

ช่วงพิชิต ธีรธินันท์. (ม.ป.ป.). สุเหร่าแขก: สมเด็จพระเจ้าพระยาแห่งสกุลขุนนาค.